

ดนตรีพื้นเมือง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

เครื่องดนตรี และวงดนตรีไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เปรียบเทียบเสียงร้องและเสียงของเครื่องดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมที่ต่างกันได้
๒. จัดประเภทของวงดนตรีไทยและวงดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมต่างๆ ได้
๓. ใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีอย่างระมัดระวังละรับผิดชอบได้

ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีไทย

- ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ของการรวม และสร้างชาติต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน
- เมื่อเกิดการโยกย้ายพลเมือง ซึ่งการตั้งถิ่นฐานใหม่ของพลเมืองบางกลุ่มยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิมของตนไว้ และสืบทอดมายังลูกหลาน โดยเฉพาะงานด้านศิลปะการดนตรี
- เครื่องดนตรีที่ชาวไทย ลาว กัมพูชา พม่า ใช้ประสมวงเล่นกันในปัจจุบันมีหลายชนิดที่เหมือนกัน เช่น ปี่ กระจับปี่ ฆ้อง กลอง เป็นต้น
- นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา และการค้าขายก็เป็นส่วนหนึ่งของการรับและนำศิลปะการดนตรีเข้ามาสู่สังคมไทย ด้วย โดยมีการนำเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ และกิจพิธีต่างๆ เข้ามา เช่น บัณเฑาะว์ สังข์ รับมาจากอินเดีย ซอด้วง ซออู้ รับเข้ามาเมื่อมีการติดต่อค้าขายกับจีน เมื่อติดต่อกับชาวก็ได้กลองชวา กลองแขก ปี่ชวา เมื่อติดต่อกับชาวมลายูก็ได้กลองมลายู เมื่อติดต่อกับชาวฮอลันดาก็ได้แตรวิลันดาเข้ามาใช้งาน

▶ การค้าขายและการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไทยรับเอาเครื่องดนตรีที่มีความหลากหลายเข้ามา

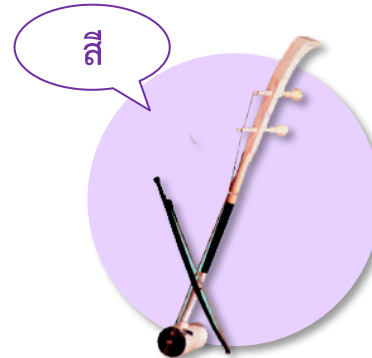
ประเภทของเครื่องดนตรีไทย

เครื่องดนตรีของไทยจำแนกได้ **๔ ประเภท** โดยพิจารณาจากวิธีการทำให้เกิดเสียง

ดีด

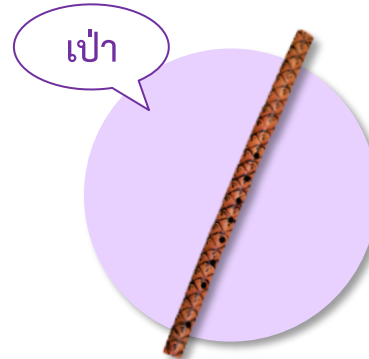
ฆ้อง

ตี

เป่า

เครื่องดีด

เป็นเครื่องดนตรีที่มีสาย และกะโหลกเสียงหรือกล่องเสียงเป็นส่วนประกอบสำคัญ ทำให้เกิดเสียงโดยการใช้นิ้วหรือไม้ดีดไปที่สาย ให้สายสั่นสะเทือน เช่น จะเข้ กระจับปี่ ซึง พิณน้ำเต้า พิณเป็ยะ เป็นต้น

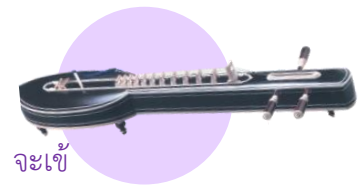
พิณน้ำเต้า

กระจับปี่

ซึง

จะเข้

เครื่องตี

เป็นเครื่องดนตรีที่ดัดแปลงมาจากเครื่องดีด มีสาย และกะโหลกเสียงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญเช่นเดียวกับเครื่องดีด ทำให้เกิดเสียงโดยใช้คันชักสีที่สาย เช่น ซอสามสาย ซออู้ ซอด้วง สะล้อ เป็นต้น

ซอสามสาย

ซออู้

ซอด้วง

สะล้อ

๑ เครื่องตีที่ทำด้วยไม้ เช่น เกราะ โกร่ง กรับ กรับพวง กรับเสภา ระนาดเอก ระนาดทุ้ม โปงกลาง เป็นต้น

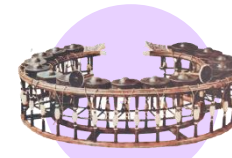

ระนาดเอก

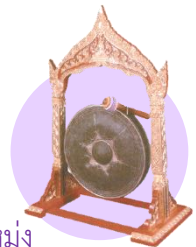

กรับเสภา

๒ เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ เช่น ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ ระนาดเอกเหล็ก มโหระทึก ฆ้อง เป็นต้น

ฆ้องวงใหญ่

โหม่ง

๓ เครื่องตีที่ขึงด้วยหนัง เช่น กลองทัด กลองตะโพน กลองชาตรี กลองแขก กลองมลายู กลองยาว กลองชนะ ตะโพนไทย ตะโพนมอญ โทนมโหรี ตะไลด์เปิด เปิงมางคอก บัณเฑาะว์ เป็นต้น

กลองแขก

ตะโพนไทย

๑ เครื่องเป่าไม่มีลิ้น เช่น ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยอู้ สังข์ เป็นต้น

ขลุ่ยหลีบ

ขลุ่ยเพียงออ

๒ เครื่องเป่ามีลิ้น เช่น ปี่นอก ปี่กลาง ปี่ใน ปี่ชวา ปี่มอญ ปี่อ้อ แคน เป็นต้น

ปี่นอก

แคน

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีของไทย

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย

มี ๒ ประเภท

- ประเภทเครื่องดีด เช่น จะเข้ กระจับปี่ ซึง (ปิ่น) พิณอีสาน พิณเปี้ยะ เป็นต้น
- ประเภทเครื่องสาย เช่น ขิม ซอสามสาย ซอด้วง ซออู้ สะล้อ รีบบับ โกร (ซอมอญ) เตหน้า (นาเตย) เป็นต้น

▶ **ก่อนนำมาใช้** ทุกครั้งต้องตรวจสอบความพร้อมของเครื่องดนตรีให้เรียบร้อย ปรับเสียง และตั้งระดับเสียงให้ถูกต้อง รวมทั้งต้องปฏิบัติตามขั้นตอนวิธีบรรเลงของเครื่องดนตรี

▶ **เมื่อเลิกใช้แล้ว** ให้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ทำความสะอาดด้วยการใช้ผ้าเช็ดถูเครื่องดนตรีนั้นๆ ให้สะอาด
๒. ปลดเลื่อนหมอน หรือหย่อง เพื่อคลายสายของเครื่องดนตรี หรือคลายลูกบิดให้สายหย่อนเล็กน้อย
๓. เก็บคันชักเข้ากับคันซอ หรือในกล่องเก็บไม้ดีดให้เรียบร้อย

รีบบับ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายที่ควรดูแลคันชักให้เรียบร้อยก่อนเก็บทุกครั้ง

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีดำเนินทำนอง

เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ฆ้องมอญ โปงกลาง เป็นต้น

ก่อนนำมาใช้

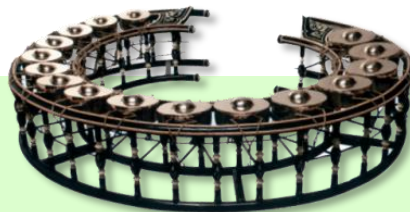
- ตรวจสอบความพร้อมของเครื่องดนตรีให้เรียบร้อยก่อนการนำมาฝึกซ้อม หรือบรรเลงจริง ตรวจสอบระดับเสียงให้ถูกต้อง เพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดจากตะกั่วถ่วงเสียงหลุด ตั้งวาง และจัดลูกระนาด ลูกฆ้อง ลูกโปงกลาง ให้อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง ตรวจสอบสภาพไม้ตีให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยพร้อมใช้ รวมทั้งปฏิบัติตามขั้นตอนวิธีบรรเลง

เลิกใช้งานแล้ว ให้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ทำความสะอาดด้วยการใช้ผ้าเช็ดถูเครื่องดนตรีนั้นๆ ให้สะอาด
๒. ระนาดเอก และระนาดทุ้ม ให้ปลดเชือกจากตะขอแขวนทางด้านซ้าย ๑ อัน เพราะส่วนนี้ต้องรับน้ำหนักผืนระนาดจึงต้องปลดเชือก เพื่อป้องกันเชือกขาด หรือตะขอหัก หรือหลุด
๓. ตั้งวางเครื่องดนตรีไว้อย่างเป็นระเบียบโดยมิให้ถูกแสงแดด เพื่อป้องกันมิให้ตะกั่วถ่วงเสียงละลายหรือส่วนประกอบที่เป็นไม้ แตกหัก บิดเบี้ยว

ระนาดเอก

ฆ้องวงใหญ่

ระนาดทุ้มเหล็ก

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีกำกับจังหวะ

ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ กรับ โหม่ง แตรระ กับแก๊บ รวมทั้งเครื่องตี และเครื่องเคาะที่ใช้ตีเป็นเครื่องประกอบจังหวะ

ฉาบใหญ่

ฉิ่ง

กรับ

ก่อนนำมาใช้

- ควรตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องดนตรีให้เรียบร้อย และปฏิบัติตามขั้นตอนวิธีบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชนิดให้ถูกต้อง

เลิกใช้งานแล้ว ให้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ทำความสะอาดด้วยการใช้ผ้าเช็ดถูเครื่องดนตรีนั้นๆ ให้สะอาด
- เก็บวาง หรือใส่ไว้ในกล่องเก็บเครื่องดนตรีให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง

เช่น กลองทัด ตะโพนไทย ตะโพนมอญ กลองแขกกลองมลายู กลองสองหน้า กลองยาว กลองหาง โทน รำมะนา ทับ เป็นต้น เครื่องดนตรีลักษณะนี้มักจะนำหนังสัตว์มาขึ้นหน้าหุ้มกลอง ตรึงด้วยหมุดบางชนิดโยงด้วยสายที่ทำจากหนังสัตว์ สายหวาย เป็นต้น

ก่อนนำมาใช้

- ควรตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องดนตรีให้เรียบร้อย ตั้งระดับเสียงให้ถูกต้อง ก่อนใช้งานบางชนิดที่มีไม้ตี ก็ให้ตรวจสอบให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้รวมทั้งต้องปฏิบัติตามขั้นตอนวิธีบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชนิดให้ถูกต้อง

เลิกใช้งานแล้ว ให้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ทำความสะอาดด้วยการใช้ผ้าเช็ดถูเครื่องดนตรีนั้นๆ ให้สะอาด
๒. ล้าง หรือเช็ดทำความสะอาดหน้ากลองที่ติดจำกลอง หรือข้าวบดสำหรับถ่วงหน้ากลองให้สะอาดเพราะข้าวบดถ่วง หรือจำกลองที่มีส่วนผสมของขี้เถ้า หากไม่ทำความสะอาดให้ดีแล้ว ความเค็มของขี้เถ้าจะกัดแผ่นหนังกลองให้เกิดความเสียหายได้

ตะโพน ▶

ก่อนเก็บต้องทำความสะอาดโดยการนำเอาจำกลองออกเสียก่อน

หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า

เช่น ปี่ใน ปี่นอก ปี่ชวา ปี่มอญ ขลุ่ยชนิดต่างๆ แคน เค่ง (แคนม้ง) ปี่อ้อ ปี่ผู้ไทย ปี่ล้านนา เป็นต้น ลักษณะโดยทั่วไปของปี่มักจะทำด้วยไม้ แต่บางชนิดจะแทรกด้วยกำพวดลื่นโลหะ หรือลื่นใบตาล

ก่อนนำมาใช้

- ควรตรวจสอบความพร้อมของเครื่องดนตรีให้เรียบร้อยเสียก่อน รวมทั้งให้ปฏิบัติตามขั้นตอนวิธีบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชนิดให้ถูกต้อง

เลิกใช้งานแล้ว ให้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ทำความสะอาดด้วยการใช้ผ้าเช็ดถูเครื่องดนตรีนั้นๆ ให้สะอาด
๒. แห้งลื่นปี่ในน้ำยาฆ่าเชื้อโรค เก็บกำพวดปี่ และลื่นปี่ไว้ในกรักปี่ให้เรียบร้อย
๓. ตั้งวางในที่ที่มีอากาศโปร่ง เพื่อป้องกันเชื้อราที่อาจเกิดขึ้นได้ และห้ามนำเลาปี่ ตัวแคน หรือเลาขลุ่ยไปตากแดด หรือตั้งไว้ในที่มีอุณหภูมิสูง เพราะจะทำให้เครื่องดนตรีปริแตก หรือโครงสร้างภายในเสียหาย ส่งผลกระทบต่อระบบเสียงของเครื่องดนตรีชนิดนั้นๆ ได้

สีสัน และน้ำเสียงของเครื่องดนตรีไทย

กระจับปี่

เครื่องดนตรีประเภทที่มีสายสั้นสะเทือนด้วยการสี ดัด หรือดึงเส้นหรือสาย ที่ขึงตึงแล้วปล่อยให้เส้นหรือสายสั้นสะเทือนผ่านไปยังกล่องเสียงที่มีรูทรงต่างๆ ตามความกว้าง ลึก และทรวดทรง เส้นหรือสายจึงเป็นตัวสร้างสีสัน และน้ำเสียงให้กับเครื่องดนตรีให้มีความไพเราะ เช่น ซอด้วง ซออู้ ซอสามสายสะล้อ ซึ่ง จะเข้า กระจับปี่ เป็นต้น

ฆ้องวงใหญ่

เครื่องดนตรีประเภทที่สั้นสะเทือนจากแรงกระทบ ได้แก่ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ทั้งปวง สีสันและธรรมชาติของเสียงเกิดจากการสั้นสะเทือนของวัตถุกระทบกัน เช่น ไม้ตีระนาดตีกระทบบนผืนระนาดไม้ฆ้องตีกระทบบนปทุมฆ้อง ไม้ตีกลองตีกระทบบนหนังหน้ากลอง เป็นต้น

แคน

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า นอกจากตัวเล้าที่เป็นตัวท่อนเสียงแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสั้น-ยาวความกลวงของลำโพงปี่ รูเป่า และลิ้นปี่ เมื่อเครื่องดนตรีเหล่านี้เกิดการเป่า แรงลมที่นั่นกดดนตรีเป่าจะทำให้เกิดการสั้นสะเทือนไปกระทบกับกลไกภายใน เกิดการปรับเปลี่ยนเป็นระดับเสียงสูง-ต่ำ เสียงของเครื่องดนตรีประเภทนี้จึงมีความดังมาก อันเป็นสีสันของเครื่องเป่า

ประเภทของวงดนตรีไทย

วงปี่พาทย์

วงดนตรีที่เกิดจากการประสมวงกันระหว่างเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีเป็นหลัก

แบ่งออกเป็น ๓ ขนาด

วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงดนตรีประเภทนี้มีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วยปี่ใน ระนาดเอก ซ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ เครื่องดนตรีประกอบด้วยปี่ใน ปี่นอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวงใหญ่ ซ้องวงเล็ก ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง ฉาบเล็ก กรับ และโหม่ง

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เครื่องดนตรีประกอบด้วยปี่ใน ปี่นอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ซ้องวงใหญ่ ซ้องวงเล็ก ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ กรับ และโหม่ง

วงเครื่องสายไทย

ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทที่มีสายเป็นหลัก แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด

๑ วงเครื่องสายเครื่องเดี่ยว หรือเครื่องสายวงเล็ก

เครื่องดนตรีประกอบด้วยซอด้วง ๑ คัน ซออู้ ๑ คัน จะเข้ ๑ ตัว ขลุ่ยเพียงออ ๑ เล้า โทน-รำมะนา ๑ สำหรับ ฉิ่ง ๑ คู่ และฉาบเล็ก ๑ คู่

ตัวอย่าง

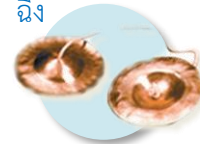
ซอด้วง

จะเข้

ฉิ่ง

๒ วงเครื่องสายเครื่องคู่

เครื่องดนตรีประกอบด้วยซอด้วง ๒ คัน ซออู้ ๒ คัน จะเข้ ๒ ตัว ขลุ่ยเพียงออ ๑ เล้า ขลุ่ยหลีบ ๑ เล้า โทน-รำมะนา ๑ สำหรับ ฉิ่ง ๑ คู่ ฉาบเล็ก ๑ คู่ กรับ ๑ คู่ และโหม่ง ๑ ใบ

ตัวอย่าง

ซอด้วง

กรับ

ซออู้

วงมโหรี

เป็นวงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีประสมวงครบทุกกลุ่ม คือ เครื่องดีด สี ตี และเป่า จำแนกเป็น ๓ ขนาด

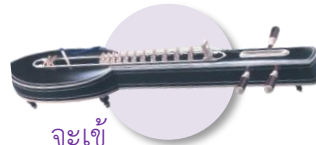
๑ วงมโหรีเครื่องเดี่ยว

เครื่องดนตรีประกอบด้วยซอสามสาย ๑ คัน ขลุ่ยเพียงออ ๑ เล้า ระนาดเอก ๑ รวง ซ้องวงใหญ่ ๑ วง จะเข้ ๑ ตัว ซอด้วง ๑ คัน ซออู้ ๑ คัน โทน-รำมะนา ๑ สำหรับฉิ่ง ๑ คู่ และฉาบเล็ก ๑ คู่

ตัวอย่าง

ระนาดเอก

จะเข้

ซ้องวงใหญ่

๒ วงมโหรีเครื่องคู่

เครื่องดนตรีประกอบด้วยซอสามสาย ๑ คัน ซอสามสายหลีบ ๑ คัน ขลุ่ยเพียงออ ๑ เล้า ขลุ่ยหลีบ ๑ เล้า ระนาดเอก ๑ รวง ระนาดทุ้ม ๑ รวง ซ้องวงใหญ่ ๑ วง ซ้องวงเล็ก ๑ วง จะเข้ ๒ ตัว ซอด้วง ๒ คัน ซออู้ ๒ คัน โทน-รำมะนา ๑ สำหรับ ฉิ่ง ๑ คู่ ฉาบเล็ก ๑ คู่ กรับพวง ๑ พวง และโหม่ง ๑ ใบ

ตัวอย่าง

ระนาดเอก

กรับพวง

โหม่ง

วงมโหรีเครื่องใหญ่

เครื่องดนตรีมีซอสามสาย ๑ คัน ซอสามสายหลิบ ๑ คัน ขลุ่ยเพียงออ ๑ เล้า ขลุ่ยหลิบ ๑ เล้า ระนาดเอก ๑ ราง ระนาดทุ้ม ๑ ราง ระนาดเอกเหล็ก ๑ ราง ระนาดทุ้มเหล็ก ๑ ราง ฆ้องวงใหญ่ ๑ วง ฆ้องวงเล็ก ๑ วง จะเข้ ๒ ตัว ซอด้วง ๒ คัน ซออู้ ๒ คัน โทน-รำมะนา ๑ สำรับ ฉิ่ง ๑ คู่ ฉาบเล็ก ๑ คู่ กรับพวง ๑ พวง และโหม่ง ๑ ใบ

ตัวอย่าง

ระนาดเอก

จะเข้

ฆ้องวงใหญ่

ฆ้องวงเล็ก

กรับพวง

โหม่ง

ระนาดเอกเหล็ก

ซอด้วง

ซออู้

ประเภทของวงดนตรีพื้นบ้าน

วงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ

- ประกอบไปด้วยวงกลองแอว วงสะล้อ-ซิ่ง วงกลองมองเซิง วงกลองปูเง้ วงปี่จุม

วงกลองแอว นิยมใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนเมือง

วงกลองมองเซิง นิยมใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนมองเซิง

- เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ พิณเป็ยะ ซิ่ง สะล้อ กลองแอว กลองสะบัดชัย และกลอง ตะโloodโป๊ด

วงดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง

- ประกอบไปด้วยวงปี่พาทย์พื้นบ้าน วงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญ วงเครื่องสาย

วงปี่พาทย์มอญ และวงปี่พาทย์นางหงส์ นิยมใช้บรรเลงประโคมในงานศพ

วงเครื่องสาย นิยมใช้บรรเลงในงานมงคลต่างๆ เช่น งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่

- เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคกลางที่สำคัญ ได้แก่ จะเข้ ขลุ่ย ซออู้ ซอด้วง ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ปี่ ฉิ่ง ฉาบเล็ก กรับ และโหม่ง

วงดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- ประกอบไปด้วยวงโปงลาง วงกันตรึม วงต๋มโม่ และวงแคน

วงต๋มโม่ ใช้บรรเลงในงานศพ

- เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สำคัญ ได้แก่ แคน โปงลาง พิณ โหวด ซอด้วง ซอหุ่ย และหมากกับแก้ว (กรับ)

วงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้

- ประกอบไปด้วยวงกาหลอ วงปี่พาทย์ชาติตรี วงรองเง็ง วงโต๊ะครีมวงดนตรีโนรา วงดนตรีหนังตะลุง วงดนตรีซีละ วงดนตรีมะโย่ง และวงดนตรีลิเกป่า

วงกาหลอ ใช้บรรเลงในงานศพ

วงดนตรีหนังตะลุง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุง โนรา

- เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ที่สำคัญ ได้แก่ ทับ รำมะนา กลอง โหม่งคู่ (ซ้องคู่) กลองชาติตรี กรือโต๊ะ และร็อบ